Den polska befolkningen i Lodz under ockupation

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Den polska befolkningen i Lodz under ockupation

Krigsutbrottet

I september 1939 när tyskarna ockuperade Polen fanns inga bestämda planer för hur landet skulle administreras. De olika administrativa områdena fastställdes senare. Vad som skulle hända med staden Lodz var också ovisst.

Den 4 november samma år beslutade dock Adolf Hitler att området skulle tillhöra Tredje riket. Följderna av detta beslut var uppenbara. Lodz skulle komma att genomgå stora förändringar. Ett ”förtyskande” av staden planerades. Det visade sig bli en lång process.

Foto: © Bundesarchiv: 183- H27915

Polska städer ”förtyskas”.

Staden Lodz får namnet Litzmannstadt.

Foto: © Wikipedia Commons

Tyskarna började med att skriva om stadens historia. Enligt deras historieskrivning hade tyskar byggt upp staden under 1800-talet. Nu började en något märkig process: namn på gator, parker, olika stadsdelar ändrades. Alla polska kännetecken togs bort och gatorna fick namn efter nazistiska hjältar. Det mest tydlig exemplet var att staden i april 1940 döptes om till Litzmannstadt. Detta var början på en lång rad åtgärder. Målet, enligt tyska riktlinjer, var att staden skulle genomgå en total förändring. Enligt planerna skulle några områden raseras, där ville man i stället bygga parker och nya bostäder. Som tur var genomfördes bara en del av dessa planer.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Lodz förtyskas

Ockupationsmakten insåg att om staden skulle bli ”tysk” måste den ha en annan sammansättning av folkgrupper. Före krigsutbrottet fanns det framför allt tre stora etniska grupper i Lodz: 370 000 polacker, 233 000 judar och 67 000 tyskar. Ockupationsmyndighetens första uppgift var att öka antalet tyskar i staden och att minska antalet polacker och judar. Bland annat tvångsförflyttades 27 000 polacker till generalguvernementet [benämning på de områden i centrala Polen som ockuperades av Nazityskland, red.anm.] under perioden 1939-1941. De efterföljande åren minskades den polska befolkningen i Lodz ytterligare genom att människor skickades till Tyskland för att arbeta.

Under de första månaderna efter krigsutbrottet inleddes en omfattande aktion mot polska stadstjänstemän, advokater, forskare och politiska aktivister. Många sköts i skogarna runt Lodz.

Diskriminerande lagar

I januari 1940 tog den tyska administrationen ett beslut om vilka regler som skulle gälla under ockupationen och vid konfiskering av polsk egendom. Redan tidigare hade ett stort antal polacker tvingats lämna sina bostäder. 1940 var 100 000 polacker på flykt österut. De som förlorat sin egendom fick inte ha högre poster inom industrisektorn, inte arbeta som civila tjänstemän och inte driva egna företag.

Foto: © Bundesarchiv: R49-0131

Polska medborgare drivs på flykt.

Den tyska lagstiftningen skärptes och användes som en form av terror. Handlingar som ansågs kränka tyskar kunde medföra livstids fängelse eller dödsstraff.

Polska medborgares rättigheter begränsades kraftigt. De fick inte röra sig fritt i staden. Skyltar sattes upp med texterna: ”Endast för tyskar” och ”Inget tillträde för polacker”. Den polska befolkningen hänvisades till kaféer och restauranger i utkanten av staden. De fick heller inte besöka bibliotek, teatrar eller biografer, förutom när tyska propagandafilmer visades.

En park, tre kyrkor och en avskild begravningsplats avdelades för polska medborgare. Endast ett fåtal religiösa ceremonier tilläts. Många katolska präster arresterades och kyrkor gjordes om till förrådsbyggnader. Polacker var tvungna att respektera utegångsförbudet, under sommaren mellan klockan tio på kvällen och fyra på morgonen, under vintertid från klockan åtta på kvällen till fem på morgonen. I området kring Lodz, Wartheland [benämning på de områden i västra Polen som annekterades av Nazityskland, red. anm.], krävdes ett speciellt tillstånd för resor med tåg eller buss. Polacker tilläts bara använda vissa avdelningar i spårvagnarna.

Från och med 1941 fick enbart de som arbetade mer än två kilometer från hemmet använda cykel. Möjligheterna att skicka brev och paket begränsades. Detta gjorde det svårare för den polska befolkningen att motta matpaket. Tyskarna upprättade en lång lista av sådant som polska medborgare inte fick äga. Denna lista ändrades ständigt. Man fick inte ha radioapparater, kameror eller kikare. Under vintern tog man stövlar, pälsar och varma kläder från den polska befolkningen.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Till skillnad från i generalguvernementet och i städerna i det så kallade Altreich [nazistisk benämning på de områden som utgjorde Tyskland före 1937, red. anm.] utgavs inga polska tidningar i Lodz. Tidningen ”Gazeta Lódzka” som publicerades en kort period efter krigsutbrottet innehöll framför allt tyska förordningar och propagandamaterial. Polska tryckerier stängdes och det var förbjudet att ge ut böcker av inhemska författare. I slutet av 1940 gjordes en lista som omfattade 3 000 förbjudna polska böcker.

Under den första tiden efter krigsutbrottet tilläts de polska skolorna att undervisa som vanligt. Men redan i december 1939 avvecklades det polska utbildningssystemet. Därefter tilläts polska barn fortsätta gå i skolan. Man bedömde att en viss baskunskap skulle gynna tyska intressen.

© Muzeum Tradycji Niepodległościowych, Lodz

I november 1939 förstörde tyskarna ett monument tillägnat Tadeusz Kościuszko, den legendariske polske generalen som även var symbol för polsk patriotism.

Skolornas uppgift var att ge grundläggande kunskaper i tyska samt att undervisa barnen i renlighet och lydnad. De skulle uppfostras till att bli duktiga arbetare. För den tyska befolkningen i Lodz gällde andra villkor, antalet tyska skolor och utbildningsinstitut ökade.

Maten ransoneras

Direkt efter krigsutbrottet blev matförsörjningen i Lodz ett stort problem för befolkningen. Under hösten 1939 rådde brist på i stort sett alla baslivsmedel. På vintern upphörde de flesta leveranser från byarna runt omkring Lodz, priserna på mat ökade och i slutet av januari började vissa matvaror ransoneras. En fullständig ransonering av alla varor genomfördes i maj 1941. När affärerna fick mindre leveranser av mat diskriminerades den polska befolkningen genom att de inte fick hämta ut fulla ransoner. De hade bara tillstånd att handla efter klockan tio och fick inte tillgång till alla affärer.

”Den svarta marknaden” utvecklades och illegal smuggling av varor från landsbygden förekom. Priserna på den svarta marknaden var mycket högre än de myndigheterna hade bestämt – bröd kostade till exempel mer än femtio gånger så mycket. Detta medförde att många försökte skaffa mat på andra sätt, till exempel genom att stjäla från fälten eller handla direkt från bönderna. Stränga straff utdelades till exempel för illegal slakt. Förutom mat saknades andra viktiga varor, såsom kläder, skor och rengöringsmedel. För den polska befolkningen var det nästan omöjligt att handla på den svarta marknaden.

Arbetsförmedlingen gav speciella bidrag till arbetslösa. Olika stora summor delades ut beroende på vilken nationalitet man tillhörde. Den judiska befolkningen fick inga bidrag alls.

Efterhand minskade antalet arbetslösa, bland annat transporterades stora grupper arbetare till Tyskland. I maj 1942 rådde brist på arbetskraft och ett system med tvångsarbete infördes för personer mellan 14 och 65 år. Den polska befolkningen arbetade främst inom industrin. Lönerna var mycket låga. Den tyska befolkningen i Lodz var främst engagerad inom affärs- och transportverksamhet, liksom servicearbeten. I alla ledande positioner fanns tyskar. Så småningom kom dock många av dem att kallas in till militärtjänst.

Foto: © Bundesarchiv: 101I-318-0083-37

Transport av polska krigsfångar.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Ett centralt mål i den nazistiska planen för Lodz var att stärka stadens tyska befolkning. Närmare 35 000 tyskar placerades i Lodz. Vid denna tid kom framför allt civila och militära tjänstemän från olika partiorganisationer. Även tyska affärsmän och handelsmän flyttade in.

För att ytterligare synliggöra en ökande tysk befolkning upprättades en förteckning över personer som hade tysk bakgrund. I oktober 1944 fanns det 107 624 namn på listan.

Det förekom ofta att tyskar som flyttade till Lodz övertog lägenheter som tillhört avvisade judar eller polacker. På så sätt kom tyskarna att bo i de allra bästa lägenheterna, i den rikaste delen av staden. Den nazistiska administrationen skapade mycket goda förutsättningar för att de nyinflyttade skulle kunna leva ett så behagligt liv som möjligt.

I själva verket bestod den ockuperade staden Lodz – Litzmannstadt – av tre områden. Det råder ingen tvekan om att den judiska delen var helt avstängd från övriga Lodz. Gränserna mellan de polska och tyska områdena områdena verkar dock ha varit mer flytande, om än märkbara. Tysk lagstiftning uteslöt polacker från flera olika delar av samhällslivet och tilldelade dem rollen som billig arbetskraft. Polackernas levnadsutrymme begränsades kraftigt. Den redan svåra ekonomiska situationen i Hitlers Tyskland blev sämre och sämre allteftersom förlusterna på östfronten blev större. Detta innebar att den tyska ockupationsmyndigheten ändrade sin politik gentemot polackerna och judarna.

© Bundesarchiv: 137-056310.

En Volksdeutsche (folktysk) i Lodz, Litzmannstadt.

Behandlingen av den polska befolkningen mildrades något. Man organiserade speciella kurser för att förbereda dem att gå in som ersättare för lägre tjänstemän och arbetare som inkallats till armén. För judarna i Litzmannstadt getto upphörde transporterna till dödslägren från hösten 1942 till sommaren 1944. Gettot fungerade i praktiken som ett enormt slavarbetsläger under denna period.

Som ett resultat av detta avtog ”förtyskningen” av staden Lodz – den polska befolkningsgruppen förblev den största etniska gruppen i staden och Litzmannstadt hade den procentuellt största polska befolkningen i Tredje riket.

© 2013, 2019 författarna samt Svenska kommittén mot antisemitism

Text: Adam Sitarek och Ewa Wiatr, Jewish Research Centre Lodz University

Översättning från engelsk förlaga: Lena Jersenius

Grafisk design: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.